

İKİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Fahreddin Paşa'ya atılan iftiranın bir an önce yanıtlanması arzusu ile ülkemizin 2018 yılı ortalarında yaşadığı ekonomik süreç, birinci baskının bir an önce yayımlanması için bizi sıkıştıran iki ana etken oldu. Bu nedenle incelenmesi zaman alacak olan Eyüp Sabri Paşa'nın üç ciltlik Hicaz'la ilgili muhteşem eserini, 1807 Vahhabi isyanını yazan tarih kitaplarını ve Kutsal Emanetler'le ilintili anı ve olayları anlatan yazılar içermesi olası dergi koleksiyonlarını, kitabın yazıldığı o üç dört aylık süre içinde inceleme olanağı bulamamıştık. Bu kapsamda ulaşabildiğimiz Tahsin Öz anıları, Kutsal Emanetler'le ilintili olarak yaşanmış kimi olaylar ve Eyüp Sabri Paşa'nın Ravza-i Mutahhara'da 1880'li yıllarda yaptığı tesbitler bize çok ilginç geldi. Bu tesbitler arasında, bizim kitabı hazırlarken encâmını çok merak ettiğimiz bakır ve gümüş teberrükâtın listesi de vardı. Hem bu cetvelin hem de değerli kitaplar ve diğer kutsal emanetler listelerinin kitabımızda yer almasının, Fahreddin Paşa'nın 1917'de İstanbul'a gönderdikleri ile 1880'lerde Ravza'da bulunanları karşılaştırma olanağı sağlayacağı için yararlı olacağına kanaat getirdik. Bu düşüncelerle, kitabın bütünlüğünü bozmadan ve konusunun Kutsal Emanetler olduğunu hiç hatırdan çıkarmadan, kimi tarihsel ayrıntıların uygun yerlere eklenmesinin yerinde olacağına karar verdik. Kitaba ayrıca Osmanlı döneminde yapılmış "Hicaz Vilâyeti ve Hicaz Demiryolu Haritası" ile daha yakın dönemde hazırlanmış bir Arabistan haritası eklemenin yararlı olacağına inandık. Vahhabiliği oluşturan öğeleri araştırırken, bu mezhebin neden bir başka İslâm coğrafyasında değil de Arap Yarımadası'nda çıktığının sebeplerini izaha çalıştık. 1807 Vahhabi isyanının Mısır, Hicaz ve Osmanlı açısından nasıl karşılandığına, ne şekilde geliştiğine ve ne sonuçlar doğurduğuna ilişkin elimizden geldiğince derinlemesine incelemelerde bulunduk.

İlk baskının genel tasarım ilkelerine dokunmamakla birlikte, aldığımız eleştirileri de dikkate alarak, kitabın kimi yerlerinde küçük değişiklikler yaptık. Gözden kaçan ufak tefek eksik ve kusurları da gidermeye çalıştık.

İkinci baskının hazırlık aşamasında destek ve katkılarını esirgemeyen değerli dostlarımız Talip Mert, Mehdi Kamruz, Ramazan Minder, Merve Çakır, Cemil Cahit Can, Pakker Yenimazman, Mustafa Yılmaz, Bahadır Taşkın, Tefik Fikret Uçar ve Dilek Gürbüz'e şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, yayın aşamasında maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen Haluk Acar (Projet A.Ş.), Dr. Ömer Alsat, Mehmet Berksan (BRKSN A.Ş.), Muzaffer Kurtcan (Rekor Dokumacılık A.Ş.) ve Salih Kuzu (Dekar A.Ş.) dostlarımıza ayrı ayrı içtenlikle teşekkür ediyoruz.

Ekim 2019

M. Şinasi Acar – Şeyhmus Dirim

BİRİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Geçen yılın sonlarına doğru Birleşik Arap Emirlikleri Dışişleri Bakanı, Fahreddin Paşa'nın 1917 yılında Mescid-i Nebevi'deki emanetleri "calarak" İstanbul'a gönderdiğine ilişkin her açıdan çirkin bir mesaj yayımladı. Herkes gibi benim de canım sıkıldı. Akademik çevrelerden ciddi bir yanıt verilmesini bekledim, ama verilmedi. 1917'de yaşanan sefere ilişkin kabaca bir fikrim vardı ama, ayrıntıları bilmiyordum. Bu konuda neler yazılmış diye küçük bir araştırma yaptım. Fahreddin Paşa'nın gönderdiği eşyaya ilişkin ortada yalnızca tek sayfalık bir liste vardı. Bu listede ana hatlarıyla, herhangi bir ayrıntı verilmeden "şu kadar adet mushaf, şu kadar şamdan, şu sayıda askı vb." tarzında alt alta kimi notlar yazılıydı. Ara ara dostum Şeyhmus Dirim'le telefonla görüşürüz. Konuyu ona açtım ve bu durumdan rahatsız olduğumu söyledim. Bu duruma o da üzülmişti. Sonuçta birlikte bir makale yazmaya karar verdik. Ve aralıklarla altı ay kadar süren araştırmamız sonunda ortaya bu kitap çıktı.

Fahreddin Paşa'nın Medine Savunması'na ve Kutsal Emanetler'e ilişkin bugüne kadar yazılan az sayıdaki eserleri iki grupta toplamak mümkündür: Biri daha çok konuyu askeri açıdan ele alan anı ve tarih ağırlıklı küçük boyutlu kitaplar, diğeri Yavuz Sultan Selim'den başlayarak Topkapı Sarayı Müzesi'nde toplanan eserleri tanıtan, bol resimli, büyük boyutlu ve lüks baskılı kitaplar. Her iki grupta da 1917'deki seferle ilgili doyurucu bir bilgi yoktu ve Fahreddin Paşa'nın gönderdikleri için –Medine'den geldiğini belirtmek dışında– aralarında herhangi bir ayırım yapılmamıştı. Oysa çok önemli bir fark vardı aralarında. Yavuz'dan başlayarak toplananlar, Hz. Muhammed'e, O'nun soyundan gelenlere, dostlarına, yakınlarına ve eski peygamberlere ilişkin kişisel eşya ve belgelerdi. Diğeri ise Hz. Peygamber'e büyük bir aşkla bağlanmış, O'na tutkun kişilerin O'nun türbesine hediye ettikleri (vakfettikleri, adadıkları, sundukları) eşya idi. İkinci gruptakiler yıllarca O'na komşuluk ettikleri için kutsallık kazanmışlardı. Kısa bir tereddüt geçirdikten sonra, bu ayırımı yapmanın zorunluluğuna inandık ve kitabı da buna göre iki bölüm hâlinde oluşturduk. İlk bölümü "Emânât-ı Mübâreke" (Kutsal Emanetler), ikinci bölümü "Teberrükât-ı Vakfiyye" (Vakfedilmiş kutsal eşya) olarak adlandırdık.

Yola çıktığımızda yalnızca Fahreddin Paşa'nın yolladığı eşyayı araştırmayı amaçlamıştık ama, gördük ki birinci grubu anlamadan, ikinci grubu tam anlayabilmek pek de mümkün değildir. Gözlemediğimiz bir başka husus, konunun çok geniş ve dağınık pek müsait olduğu gerçeğidir. Konunun askeri, diplomatik, siyasi, tarihsel, sosyal, dinsel, ekonomik, hukuksal, mâli, kültürel ve sanatsal açıdan pek çok ayrıntısı vardır. Oysa bizim amacımız –belgelere dayanarak– Kutsal Emanetler'in ne olduğunu ve geçirdiği serüvenleri araştırmak ve ayrıntılı bir dökümünü çıkarmaktır. Bu nedenle metin yazısını olabildiğince kısa tutmaya, çok zorunlu olmadıkça amaç dışındaki ayrıntılara girmemeye, zorunlu olanları da dipnotlarda ve resim altı yazılarında vermeye çalıştık. Listeleri, izleme kolaylığı açısından çizelgeler hâlinde vermeye özen gösterdik.

Yavuz'un, Kutsal Emanetler'in çekirdeğini oluşturan ilk eşyayı İskenderiye'den 1517'de yola çıkardığını göz önüne alırsak, günümüze değin bu emanetler için 500 yıllık bir serüven söz konusudur. Kutsal Emanetler bu uzun sürenin son yüzüyle içerisinde, bir bölümünün Medine-İstanbul seferi dışında, toplu veya kısmi olarak iki Konya ve bir Ankara seferi yapmıştır. Konuya ilişkin olarak Lozan müzakerelerinde yaşananlara da kısaca değinmeyi uygun gördük.

1800'lü yılların başında Mekke ve Medine bölgesinde Osmanlı egemenliğinin Vahhabiler tarafından kesintiye uğratıldığı ve kutsal makamlardaki değerli eşyaların Necid'e götürüldüğü bilinmektedir. Sultan II. Mahmud'un görevlendirmesi üzerine

Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın 1818 yılında bölgeye egemen olmasıyla kutsal mekânlardaki vakfedilmiş (adanmış) eşyaların bir kısmı yeniden yerlerine konulmuştur.

Fahreddin Paşa'nın gönderdiği eşyaya ilişkin envanter kayıtları, bu eserlerin hemen tamamının Osmanlı hânedan üyeleri ile devletin ilerigelenleri tarafından vakfedildiğini göstermektedir. Esasen, Osmanlı devleti iç ve dış odakların topraklarında yarattığı kargaşa ve baskılar karşısında kimi yerlerden kuvvetlerini çekmiş olsa da, bu çekilmenin kalıcı olduğunu hiçbir zaman kabul etmemiş ve toprakları üzerindeki haklarından vazgeçmemiştir. Kutsal Emanetler'in İstanbul'a taşınması sırasında düzenlenen tutanaklarda yer alan "*Mahall-i aslisine i'ade olununcaya kadar*" (Esas yerine geri gönderilinceye değin) ibâresi, eşyanın İstanbul'a gönderilmesinin, yabancıların eline geçmemesi için alınmış bir güvenlik önlemi olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Nitekim bu eşya yine güvenlik açısından ve aynı endişeyle bir süre sonra İstanbul'dan Konya'ya da taşınmıştır.

Osmanlı devletinin, ağır ve hacimli olmaları nedeniyle o günkü koşullarda İstanbul'a taşıyamadığı gümüş ve bakırdan imâl edilmiş eşyanın şu an kestirilemeyen akıbeti ile bölgedeki Osmanlı mimari eserlerinin yok edilmesi gerçeği göz önüne alındığında, bu önlemleri almakta ne denli haklı ve uzakgörüşlü olduğu açıkça görülmektedir. Lozan müzakereleri sırasında –başta İngiltere olmak üzere– Avrupa devletlerinin bu konuda çıkarmaya çalıştığı ihtilaf ve pürüzlerin, müzelerini dolduran eski uygarlıklara ait tarih ve sanat eserleri düşünüldüğünde, iyi niyet ve samimiyetten son derece yoksun olduğu kuşkusuzdur.

Kitapta çizelgelerin ve önemli belgelerin çevriyazıları (transkripsiyon) ve asılları art arda verilmiştir. Çevriyazıların yazımında mümkün olduğunca özgün metindeki imlâya sâdik kalmaya çalıştık. Uzun oldukları için ve bunların daha çok meraklıları tarafından okunacağı düşünülerek, çizelgeler bölüm sonlarında sunulmuştur. Doğal olarak belgelerde günümüzde kullanılmayan kimi terim ve deyimler yer almaktadır. Bunların özel olanları için küçük bir lugatçe oluşturduk.

Dilimize Arapça'dan geçmiş ve günümüzde az kullanılan sözcüklerdeki "uzun a", "uzun i" ve "uzun u" seslerini gösteren harflerin üzerine –yanlışı okunmasını önlemek amacıyla– "uzatma işareti" (şapka) koymayı tercih ettik. Ancak dilimize yine Arapça'dan geçmiş kimi sözcüklerde bulunan "kalın k"dan sonra gelen uzun sesli-lerin yazımında ise şapka değil (çünkü böyle yapıldığında "k" harfi genellikle ince olarak algılanmaktadır), o sesliyi iki kez yazma yolunu seçtik (Örneğin "öldüren" anlamındaki *kaatil*, "ağırbaşlı" anlamındaki *vakuur*, "oturma" anlamındaki *ikaamet* vb.). Doğru olduğundan emin olmadığımız yerlerde (?), bizim eklediğimiz yerlerde [ ] işaretlerini kullandık.

Kitabın oluşmasında Topkapı Sarayı Müzesi'nden Gülendam Karal, Ahmet Ayhan, Kadriye Özbıyık ve Merve Çakır'ın yardım ve destekleri için ne denli teşekkür etsem azdır. Kitabın hazırlık aşamasında destek ve katkılarını esirgemeyen değerli dostlarımla –başta Talip Mert olmak üzere– Mehmet Yılmaz, Emine Bilirgen, Hilmi Aydın, Necdet Sakaoglu, Yılmaz Uyar, Hülya Arıkan, Sabahattin Türkoğlu, Meral Cem, Pakir Yenimazman, Cemil Cahit Can, Mehmet Berksan, Başak Acar, Tevfik Fikret Uçar ve Dilek Gürbüz'e ayrı ayrı içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca yayın aşamasında maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen sevgili Salih Kuzu'ya ve her aşamada yardımlarını cömertçe sunan tüm değerli dostlarıma şükranlarımı sunuyorum.

Temmuz 2018
M. Şinasi Acar

İÇİNDEKİLER

İkinci Baskının Önsözü.....	IV
Birinci Baskının Önsözü	V
Emânât-ı Mukaddese (Kutsal Emanetler).....	2
Kutsal Emanetler Nedir	3
Evliya Çelebi'nin Hücre-i Saâdet Ziyareti İzlenimleri.....	10
Evliya Çelebi'nin Mısır Hazinesi'nden Çıkan Kutsal Emanetler'e İlişkin Notları.....	10
Hırka-i Saâdet Dairesi.....	12
Hırka-i Saâdet.....	14
Sancâk-ı Şerif.....	15
Hazine Kethüdası Mehmed Bey'in 1857'de Bir Kısım Emaneti Tasfiye Etmesi	26
Kutsal Emanetler'in İki Konya Seferi.....	27
BOA'da Bulunan Konya Seferi'yle İlgili Belgeler	28
Teberrükât-ı Vakfiyye (Vakfedilmiş kutsal eşya)	36
Ravza'nın 1807'de Vahhabiler Tarafından Yağmalanması	37
Hücre-i Saâdet'teki Teberrükât'ın 1807 Öncesinde Uğradığı Yağma ve Çalınmalar	41
Fahreddin Paşa ve Medine Savunması	43
Eşyanın Gönderilme Süreci	45
Gönderilen Eşyanın Ayrıntısı, Biçim ve Nitelikleri	47
Medine'den Gönderilen Kitaplar	74
Kutsal Emanetler'e İlişkin Kimi İddialar.....	74
Kutsal Emanetler'in Lozan'da Geri İstenmesi	80
Son Surre Emîni Memduh Bey'in Sefer İzlenimleri	92
Tahsin Öz'ün Hazine'deki Bir Kısım Eşyanın Ankara'ya Gönderilmesine İlişkin Anıları.....	94
Tahsin Öz'in II. Dünya Savaşı'nda Bir Bölüm Eşyanın Anadolu'ya Taşınmasına İlişkin Notları.....	95
Kutsal Emanet'lerle İlgili Birkaç Anekdot.....	97
Eyüp Sabri Paşa'nın Kitap Listesi.....	190
Eyüp Sabri Paşa'nın Teberrükât Listesi.....	202
Kaynakça	216
Lugatçe.....	218
Dizin	220